

İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Bağlayıcılığının (Lüzûm) Mahiyeti*

Hadi Ensar CEYLAN**

Öz

İslâm borçlar hukukunda akit teorisinin en önemli kavramlarından biri bağlayıcılıktır (lüzûm). Klasik İslâm hukuku eserlerinin en erken örneklerinde dahi bulunan bağlayıcılık kavramına ilişkin malzeme, İslâm hukuku literatüründe akit teorisinin müstakil olarak ele alınmayışı sebebiyle dağınık şekilde bulunmaktadır. “*Akde taraf olanların, akitten kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirme yükümlülüğü*” olarak tanımlayabileceğimiz bağlayıcılık, hukuki sonuç olarak akdin tek taraflı fesih imkânını ortadan kaldırmaktadır. Biz bu makalede, klasik İslâm hukuku eserlerinden yola çıkarak bağlayıcılık kavramının mahiyetini ortaya koymaya ve ulaştığımız sonuçları çağdaş dönemde yazılan İslam hukukunun akit teorisine ilişkin kitaplarla mukayese etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: İslam borçlar hukuku, akit, bağlayıcılık, lüzûm, fesih.

The Nature of Binding Power (Luzoum) of Contract In Islamic Law of Obligations

Abstract

One of the most important concepts in Islamic law of obligations is binding (luzoum). We can define binding as being responsible for what the contract requires. So who has this responsibility is not able to give up the contract with his/her own decision. There is a lot of information about binding in the early literature of Islamic law but this material is scattered. In this article we will try to reveal the definition of binding based on classical literature and then we will compare results with contemporary books in the field of Islamic contract theory.

Keywords: Islamic law of obligations, contract, binding, luzoum, dissolution.

Makale gönderim tarihi: 21.03.2018, kabul tarihi: 29.03.2018.

* Bu makale “İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Bağlayıcılığı” adlı doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Arş. Gör. Dr., Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku A. B. D.
heceylan@gmail.com

Şırnak Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Dergisi

2018/1 yıl: 9 cilt: IX sayı: 19

Giriş

“Borçlar hukuku” tabirinde kullanılan borç kavramı, güncel Türkçemizde sıklıkla kullandığımız “geri verilmek üzere alınan para” anlamından çok daha genel bir içeriğe sahiptir. Bireylerin kendi aralarında kurdukları ilişkilerden kaynaklanan sorumlulukların tamamı hukukta borç adı altında ele alınmaktadır.¹ Terim anlamıyla borcun, hukuki sözleşmeler (akit), tek taraflı hukuki muameleler, haksız fiiller ve sebepsiz zenginleşme olmak üzere dört kaynağı bulunmaktadır.² Bunlar içinde hayatımızda en sık karşılaştığımız ve hatta ihtiyaçlarımızı gidermek üzere bizzat müracaat ettiğimiz kaynak akitlerdir.

Akit, Arapça (ع-ق-د) kökünden türeyen ve sözlükte “sağlamlaştırmak, bağlamak” anlamına gelen bir kelimedir.³ Arapçada ipin bağlanması (عقد الحبل) anlamında sıklıkla kullanılmaktadır.⁴ Aynı kökten türeyen ve Türkçemizde de kullandığımız ukde, akide, itikat gibi kelimeler bağlamak anlamı ile yakın ilişki içindedir. Akit, ahd (عهد) kavramı ile de eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bilindiği üzere ahd, söz vermek anlamına gelmektedir.⁵ Kişi, bir konuda söz verdiğinde, bu sözü yerine getirmek açısından kendisini bu söze bağladığından bu duruma akit de denmektedir.

Akit terim olarak “hukuki sözleşme” anlamında kullanılmakta ve *Mecelle*’de

1 Borç kavramı ve borçlar hukukunun konusu için bkz: Kenan Tunçoğlu, *Borçlar Hukuku* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972), 1: 1; Aytekin Ataay, *Borçlar Hukukunun Genel Teorisi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981), 31.

2 Ataay, *Borçlar Hukuku*, 15. Sözleşme, haksız fiil ve sebepsiz zenginleşme şeklinde üçlü taksim için bkz: Tunçoğlu, *Borçlar Hukuku*, 1: 12.

3 Ebü ‘Abdirrahmân Halil b. Ahmed el-Firâheydi, *Kitâbu'l-‘Ayn* (Beyrût: Muessesetu'l-‘Alemlî li'l-Matbû‘ât, 1988), 1: 140; Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris Zekeriyâ, *Mu‘cemu Mekâyisi'l-Luğa* (Dımeşk: İttihâdu'l-Ketâbî'l-Arab, 2002), 4: 86; Vankulu Mehmed Efendi, *Vankulu Lügati* (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014), 1: 591.

4 Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-‘Arabî, ts.), 9: 309.

5 İbn Manzûr, *Lisân*, 9: 448.

“*Tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüt etmeleridir ki icâb ve kabûlün irtibatından ibarettir.*” şeklinde tanımlanmaktadır.⁶ Bu tanıma göre akit her şeyden önce bir iltizam olup, akde taraf olanların (tarafeyn) bir sorumluluk üstlendiğini ifade etmektedir. Bu sorumluluğu inşa eden akdin maddi unsurları ise “tarafaların irade beyanı” anlamında kullanılan icâb ve kabûl kavramlarıdır. Yine *Mecelle*’de kullanılan tanımlarıyla söyleyecek olursak icâb, “bir tasarrufu inşa etmek için söylenen ilk söz” iken kabûl, “bu tasarrufu inşa etmek için söylenen ikinci sözdür.”⁷ Tarafaların akit yapma konusundaki iradelerinin somut göstergesi olan icâb ve kabûlün “irtibatı”, akdin meydana gelmesine ve hukuki sonuçlar doğurmasına neden olmaktadır. Örneğin bayii ve müşteri arasında gerçekleşen alım-satım akdi, bayîe malın, müşteriye ise mal bedelinin karşı tarafa teslim edilmesi sorumluluğunu yüklemektedir.

Akdin tanımında kullanılan iltizam kavramı, bağlayıcılık anlamındaki lüzûm kökünden türetilmiştir. Dolayısıyla akit ve bağlayıcılık arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. İnsanlar akit yaptıklarında kendilerini, akitten kaynaklanan sorumluluğa bağlı kılmaktadırlar. Akdin, bu bağlayıcılık mefhumundan bağımsız şekilde düşünülmesi mümkün değildir.

1. Bağlayıcılık (Lüzûm) Kavramının Tanımı ve Açıklaması

“*Berâet-i zimmet asıldır*”⁸ şeklinde ifade edilen ilkeye göre insanın, bir edimi yerine getirmekle yükümlü olduğu ispat edilene kadar herhangi bir hukuki sorumluluğu bulunmamaktadır. Başka bir tabirle hukuki olarak insan için asıl olan, bir şeyi yerine getirmekle yükümlü olmamasıdır. Ancak bazen kanunlar, bazen de insanların kendi eylemleri onlar için bir takım yükümlülüklerin kaynağı olmaktadır. Kişinin bu yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olmasını ifade eden kavram bağlayıcılıktır. Örneğin vergi yükümlülüğünün kaynağı kanundur. İnsanlar herhangi bir devletin vatandaşı olduklarında, o devletin kanunlarından kaynaklanan sorumlulukları yüklenmektedirler.

İnsanların kendi eylemleri ile sorumluluk sahibi olmasının başta gelen kaynaklarından biri hukuki sözleşmelerdir. Borçlar hukukunda genel bir kural olarak dile getirildiği gibi hukuki sözleşme, taraflar için kanun hükmündedir.⁹ İnsanlar, kendi aralarında bir hukuki sözleşme yaptıklarında -tabiri caizse- kendileri için özel olarak hazırladıkları bir kanunun hükmüne tabi olmaktadır.

Akdin bağlayıcılığının, taraflar için akitten kaynaklanan sorumlulukların ye-

6 Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)* (İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978), 29.

7 Berki, *Mecelle*, s.29.

8 *Mecelle*, md.8.

9 Abdurrezzâk Ahmed es-Senhûri, *Nazariyyetu'l-Akd* (Beyrût: Menşûrâtu'l-Halebiyyeti'l-Hukûkiyye, 1998), 2: 949. İlgili kural için ayrıca bkz: Huseyn Âmir, *el-Kuvvetu'l-Mulzime li'l-Akd* (Kâhira: Matbaatu Mısır, 1949), 11; Muhammed Seyyid Ahmed Âmir, *el-Kulliyâtü'lletî Yerci'u İleyhâ Hukmu'l-Akd fi'l-Fıkhi'l-İslâmî* (İskenderiye: Mektebetu'l-Vefâil-Kânûniyye, 2012), 164.

rine getirilme mecburiyeti olduğunu söyleyebiliriz. Başka bir deyişle taraflar, akitte üstlendikleri sorumlulukları yerine getirmek zorundadırlar. İşte bu zorunluluk haline bağlayıcılık adı verilmektedir.

Akdin bağlayıcılığı için İslâm hukukunda “lüzûm” kavramı kullanılmakta ve bağlayıcı akitler “lâzım” olarak nitelendirilmektedir. Sözlükte “*bir şeyin zorunlu/ayrılmaz/devamlı hale gelmesi*”¹⁰ anlamında kullanılan lüzûm’un, akdin bağlayıcılığını ifade etmek üzere tercih edilmesi dikkat çekicidir. Zira akdin bağlayıcılığı bir tür zorunluluk halidir. Örneğin bir kişi için alım-satım akdi yapmak zorunlu bir durum değilken akit yapıldıktan sonra onun gereğini yerine getirmek zorunluluktur. Lüzûm kavramının bu içeriğini destekleyecek şekilde gerek Hz. Peygamber’in hadislerinde gerekse de erken dönem hukukçulardan yapılan rivayetlerde zorunluluk anlamını ifade eden vücûb (وجوب) kavramının akdin bağlayıcılığı için kullanıldığını görmekteyiz.

Nitekim Hz. Peygamber’in, “*İki kişi alım-satım akdi yaptığında, birbirlerinden ayrılmadıkça ve beraber iken muhayyerdirler. Eğer taraflardan biri diğerini [akdi kesinleştirmek ya da feshetmek konusunda] muhayyer bırakıp bunun üzerine akit yaparlarsa akit vâcib olur.*”¹¹ şeklindeki hadisinde ifade edilen akdin vâcib olmasından kasıt, akdin taraflar için bağlayıcı olmasıdır.

Sahabilerden Abdullah İbn Ömer’in, akdi bağlayıcı kılmak için akit meclisini akdin ardından terk etmesine ilişkin şu rivayette de vücûb kavramı kullanılmıştır: “*İbn Ömer bir şey sattığında, akdi bağlayıcı kılmak için (ليوجب) akit meclisinden ayrılırdı.*”¹²

Erken dönem İslâm hukukçularından Şa’bîden (ö.104/722) yapılan bir rivayette akdin, tarafların akit meclisinden ayrılıp ayrılmadıklarına bakılmaksızın bağlayıcı olacağı belirtilirken yine vâcib kavramı kullanılmıştır: “*Şa’bîden rivayet edildiğine göre beygir satın alan bir adam, henüz bayiden ayrılmadan önce beygiri iade etmek istemiş, fakat Şa’bî akdin vâcib olduğuna hükmetmiştir.*”¹³

Vâcib kavramının akdin bağlayıcılığını ifade etmek üzere kullanılmasından hareket ederek İslâm borçlar hukukunda hukuki sözleşmeler söz konusu olduğunda lâzım kavramının, şer’î hükümlerden vâcib’i karşıladığını söyleyebiliriz. Başka bir tabirle bağlayıcı akitlerin şer’î hükmü, lüzûm kavramı ile ifade edilmektedir.

10 Halil, *Ayn*, 7: 372; İbn Fâris, *Mucem*, 5: 245; İbn Manzûr, *Lisân*, 12: 272; Ahmed b. Muhammed el-Mukri el-Feyyûmî, *el-Mısbâhu’l-Munir fi Ğaribiş-Şerhi’l-Kebir li’r-Râfi’i* (Kâhira: Dâru’l-Me’ârif, 1977), 552; Seyyid Şerîf Âli b. Muhammed el-Curcânî, *Kitâbu’t-Ta’rîfât* (Beyrût: Dâru’n-Nefâis, 2003), 270.

11 Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İsmâ’il el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh (el-Kutubu’s-Sitte* içinde), Dâru’s-Selâm, Riyâd 2000, s.165 (K. el-Buyû’, Bâb: 45, Hadis: 2112), Ebu’l-Huseyn Muslim b. el-Haccâc en-Neysâbüri, *el-Câmi’u’s-Sahîh (el-Kutubu’s-Sitte* içinde), Dâru’s-Selâm, Riyâd 2000, s.942 (K. el-Buyû’, Bâbu Subûti Hıyârî’l-Meclis, Hadis: 3855).

12 Ebû Bekr ‘Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *Kitâbu’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsar* (Riyâd: Mektebetu’r-Ruşd Nâşirîn, 2004), 7: 636.

13 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 7: 636.

Nitekim Teftâzânî (ö.792/1390), muamelat alanında kullanılan sıhhat, fesâd, but-lân, nefâz, lüzûm gibi hükme ilişkin kavramların, muhakkiklerin çoğuna göre şer'î hükümlerin beşli taksimine (el-ahkâmu'l-hamse) karşılık geldiğini belirtmektedir.¹⁴ Dolayısıyla lüzûm kavramının mahiyetini daha iyi anlayabilmek için vücûb kavramını incelemek gerekmektedir.

Bilindiği üzere vücûb, Şâri'in bir fiilin yapılmasını kesin bir şekilde mükelleften talep etmesidir. İslâm hukukunda bu fiile vâcib denmektedir. Kişi bu fiili yaptığında sevabı, yapmadığında cezayı hak etmektedir.¹⁵ Bir fiilin İslâm hukukuna göre vâcib olması, mükellefin onu yapmasının zorunlu olduğunu göstermektedir. İşte hukuki sözleşmenin bağlayıcı, yani lâzım olması da akdın taraflarının, akdın hukuki sonuçlarını yerine getirmek zorunda olmalarıdır. Öte yandan Şâri', akitlere vefa gösterilmesini Kur'ân'da emrettiğine göre (5. Maide, 1) bunun da bir vâcib olduğu anlaşılmaktadır. Zira İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre şer'î emirler, aksini gösteren bir karîne bulunmadığı sürece vücûb ifade etmektedir.¹⁶

İslâm hukukçuları lüzûm ve vücûb kavramları arasındaki ilişkiye usûl kitaplarının şer'î hükümlerle ilgili bölümlerinde temas etmişlerdir. Bazıları, vücûb kavramını lügavi bakımdan açıklarken lüzûm kavramına başvurmakta ve bu iki kavramın aynı anlama geldiğini belirtmektedirler.¹⁷ Farz ve vâcib kavramları arasında ayrıma giden Hanefî hukukçular ise her iki kavramın da lüzûm ifade ettiğini ancak farzın, hem ilim hem amel bakımından; vâcibin ise sadece amel bakımından zorunluluk arz ettiğini dile getirmektedirler.¹⁸ Zâhirî İslâm hukukçularından İbn Hazm ise farz kavramını "terk edenin kınanmayı hak ettiği şey" olarak açıkladıktan sonra vâcib, lâzım ve hatm (حتم) kavramlarının farz anlamına geldiğini belirtmektedir.¹⁹ Özellikle İbn Hazm'ın, lâzım kavramını şer'î bir hüküm çeşidi olarak dile getirmesi ve bunun farz kavramı ile aynı anlama geldiğini belirtmesi, lüzûm kavramının mahiyetini anlayabilmek açısından oldukça önemlidir.

14 Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Umer et-Teftâzânî, *Şerhu't-Telviḥ ale't-Tavdîḥ* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 2: 256.

15 Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî el-Cessâs, *el-Fusûl fi'l-Usûl* (Kuveyt: Vezâratu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1994), 3: 247; Ebu'l-Huseyn Muhammed b. 'Alî el-Basrî, *Kitâbu'l-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh* (Dimeşk: el-Ma'he-du'l-İlmiyyi'l-Ferânsî li'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 1964), 1: 9; Kâdî Ebû Ya'lâ Muhammed b. el-Huseyn el-Ferrâ, *el-'Udde fi Usûli'l-Fıkh* (Riyad 1993), 1: 159.

16 Ebû Zeyd 'Ubeydullah b. 'Umer ed-Debâsî, *Takvîmu'l-Edille fi Usûli'l-Fıkh* (Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2006), 39; Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed İbn Hazm el-Endelûsî, *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 1: 335; Cemâluddîn Ebû 'Amr 'Usmân b. 'Umer İbnu'l-Hâcib, *Muhtasarı Muntehe's-Sûli ve'l-Emel fi İlme'li-Usûli ve'l-Cedel* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2006), 1: 651; Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Alî eş-Şevkânî, *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkiki'l-Hakk min İlmi'l-Usûl* (Dimeşk: Dâru İbn Kesir, 2003), 341.

17 'Alâuddîn 'Abdulazîz b. Ahmed el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahrî'l-İslâm el-Bezdevî* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 2: 437; Kemâleddîn Muhammed b. Muhammed İbn İmâm el-Kâmilîyye, *Şerhu'l-Varakât fi Usûli'l-Fıkh* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2011), 68.

18 Fahrû'l-İslâm Ebû'l-'Usr 'Alî b. Muhammed el-Bezdevî, *Kenzu'l-Vusûl ilâ Marifeti'l-Usûl* (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2014), 328, 329; Şemsu'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Serahsî, *Temhidu'l-Fusûl fi'l-Usûl* (Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 2005), 88; Muzafferuddîn Ahmed b. 'Alî el-Bâğdâdî İbnu's-Sâ'âtî, *Nihâyetu'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004), 95.

19 İbn Hazm, *İhkâm*, 1: 44.

Yaptığımız araştırmalar neticesinde, İslâm hukuku literatüründe çağdaş dönem eserlerine gelene kadar lüzûm kavramı için doğrudan yapılmış bir tanıma rastlayamadık. En erken tarihli kaynaklardan itibaren kullanılan bu kavram, doğrudan tanımlanmak yerine sonucu bakımından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durum, klasik İslâm hukuku eserlerinde günümüzdeki anlamıyla müstakil bir akit teorisinin bulunmamasıyla izah edilebilir.²⁰ Öte yandan kavramın yaygın şekilde kullanılıyor oluşu, İslâm hukukçularının zihin dünyasında kavramın zaten malum olduğuna dair bir çıkarım yapmamızı da sağlamaktadır.

Akdin bağlayıcılığının hukuki sonuçlarından biri, akdin tek taraflı olarak feshedilememesidir. Klasik İslâm hukuku eserlerinde bağlayıcılık kavramının bu şekilde açıklandığına dair sayısız örnek bulunmaktadır. Örneğin erken dönem İslâm hukukçularından Süfyân es-Sevrî'den (ö.161/778) yapılan bir nakilde muhayyerliğin sona ermesinin akdi bağlayıcı kılacağı belirtilmiştir: “*Sevrî, alım-satım akdine konu olan malı iade etmek için belli bir süreyi şart koşan müşterinin, belirlediği süre geçmesine rağmen malı elinde bulundurmasının akdi bağlayıcı kılacağını (لزمه) belirtmiştir.*”²¹ Bu rivayette belli bir sürenin şart koşulmasından bahsedilmesi akitte şart muhayyerliğinin bulunduğunu göstermektedir. Akitte muhayyerliğin sona ermesi ise akdin tek taraflı feshedilemeyeceği anlamına gelmektedir. Benzer şekilde Mâlik b. Enes (ö.179/795) ve Muhammed eş-Şeybânî (ö.189/805) de lüzûm kavramını, akitte muhayyerliğin bulunmaması ve akdin tek taraflı feshedilemeyeceği şeklinde açıklamışlardır. Mâlik'in, Muvatta'da yer verdiği bir meseleye göre bir kişi, üçüncü bir şahsa danışmak şartıyla malını birine satsa ve fakat henüz bu üçüncü şahıstan görüş almadan evvel müşteri pişman olup alımdan vazgeçmek istese akit müşteri için bağlayıcıdır (لازم) ve onun muhayyerlik hakkı bulunmamaktadır.²² Şeybânî ise şart muhayyerliğinin ölüm nedeniyle sona ermesi ile ilgili olarak şöyle söylemektedir: “[*Satış sözleşmesinde*] taraflardan her ikisi muhayyerlik şartını öne sürüp [*süre dolmadan*] vefat ederlerse muhayyerlik sona ermekte ve akit bağlayıcı (لازم) olmaktadır.”²³

Lüzûm kavramının, sonucu açısından bir başka açıklamasına Şâfi'de (ö.204/820) rastlamaktayız. Mâverdi'nin (ö.450/1058) Şâfi'den aktardığına göre

20 Bağlayıcılık hakkında müstakil olarak eser veren ilk İslâm hukukçusu olma özelliğine sahip Mâlikî hukukçu Hattâb, klasik eserlerde konunun müstakil olarak ele alınmayışından ötürü genel hükümler verilemediğini belirtmektedir. Bkz: Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed el-Hattâb, *Tahrîru'l-Kelâm fi Mesâilil-İltizâm* (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1984), 66.

21 Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Sanâni, *el-Musannef* (Beyrût: el-Meclisu'l-İlmî, 1972), 8: 55.

22 Ebû 'Abdillâh Mâlik b. Enes, *el-Muvatta'* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rîfe, 1999), 2: 200.

23 Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2012), 2: 447, 458, 460, 461. Lüzûm kavramının benzer kullanımları için bkz: Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *el-Muhtasar* (Kâhira: Matbaatu Dâri'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1370), 79; Cessâs, *Muhtasaru İhtilâfi'l-Ulemâ* (Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2007), 3: 55; İbn Hazm, *el-Muhallâ bi'l-Âsâr* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 7: 215; Serahîsî, *Kitâbu'l-Mebûsât* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), 13: 53; 'Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed es-Semerkindî, *Tuhfetu'l-Fukahâ* (Kâhira: Mektebetu Dâri't-Turâs, 1998), 2: 102; 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ud el-Kâsânî, *Bedâi'us-Sanâi' fi Tertibiş-Şerâi'* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 7: 362.

bağlayıcı akdin neticesi, taraflardan birinin iradesiyle akdin reddedilmesinin mümkün olmamasıdır.²⁴ Akdin reddedilememesi, onun tek taraflı olarak feshe-dilemeyeceği şeklindeki hukuki sonuca işaret etmektedir. Kavramı açıklamak amacıyla doğrudan fesih kavramına da başvurulmuştur. Nitekim Hanefî hukukçulardan ‘Alâeddin es-Semerkandî (ö.539/1144), “bağlayıcı olmayan akitleri” fes-hedilebilir akitler olarak nitelendirmektedir.²⁵

İslâm hukuku terimlerini açıklayan klasik eserlerde de lüzûm kavramının tanımına sonuçları bakımından yer verilmektedir. Örneğin Konevî (ö.978/1570), bağlayıcı olmayan alım-satım akdini, içinde muhayyerlik barındıran akit olarak tanımlamaktadır.²⁶ Kavram için Mecelle’de de tercih edilen tanım bu doğrultuda-dır.²⁷

Kavramın doğrudan tanımlandığı çağdaş literatürde ise bağlayıcılık, “*akdin taraflarından herhangi birinin, akit tamamlandıktan sonra tek başına akdi feshe-dememesi*” olarak ifade edilmektedir.²⁸ Bu tanım, yukarıda aktardığımız Şâfi’înin akdin bağlayıcılık durumu için yaptığı açıklamasına büyük ölçüde benzemektedir. Burada dikkat çekmek istediğimiz, aslında bağlayıcılığın hukuki sonuçlarından olan bir durumun, çağdaş literatürde kavramın tanımını olarak karşımıza çıkma-sıdır. Bir kavramın tanımı, yani mahiyeti ile o kavramın ortaya çıkardığı hukuki sonuç birbirinden farklı olduğuna göre naklettiğimiz bu tanımların uygun olma-dığını düşünüyoruz. Biz, daha önce bağlayıcılık için ifade ettiğimiz “*taraflar için akitten kaynaklanan sorumlulukların yerine getirilme mecburiyeti*” şeklindeki ta-nımı da destekleyen şu tanımın daha isabetli olacağı kanaatindeyiz: *Bağlayıcılık, akdin taraflarının hukuken akdin hükmünü yerine getirmek zorunda olmalarıdır.*²⁹ Her iki tanımın ortak noktası bağlayıcılığın bir zorunluluk haline delâlet etmesidir. Nitekim klasik İslâm hukuku eserlerinde de lüzûm kavramı bazen, “*akde vefa göstermenin zorunluluğu (lüzûmu)*” şeklinde ifade edilmiştir.³⁰ Akde vefa göster-

24 Ebu’l-Hasen ‘Ali b. Muhammed el-Mâverdi, *el-Hâvi’l-Kebîr Şerhu Muhtasari’l-Muzeni* (Beyrût: Dâru’l-Kutu-bi’l-İlmiyye, 1999), 5: 13.

25 Semerkandî, *Tuhfe*, 2: 118. Benzer bir kullanım için bkz: Tâcuddîn ‘Abdulvehhâb b. ‘Ali es-Subkî, *el-Eşbâh ve’n-Nezâir* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), 1: 234.

26 Kâsım el-Konevî, *Enîsu’l-Fukahâ fi Ta’rîfi’l-Elfâzi’l-Mutedâvile beyne’l-Fukahâ* (Cidde: Dâru’l-Vefâ, 1987), 205.

27 *Mecelle*, md: 114, 115; Hâce Emin Efendizâde Küçük Ali Haydar, *Duraru’l-Hukkâm Şerhu Mecelleti’l-Ahkâm* (İstanbul: Matbaa-i Ebu’z-Ziyâ, 1330), 1: 221; Hacı Reşid Paşa, *Rûhu’l-Mecelle* (İstanbul: Dâru’l-Hilâfeti’l-‘A-liyye, 1327), 2: 19.

28 Mustafa Ahmed ez-Zerkâ, *el-Medhalu’l-Fikhiyyu’l-‘Âmm* (Dimeşk: Dâru’l-Kalem, 2004), 1: 521. Benzer tanımlar için bkz: Senhûrî, *Mesâdiru’l-Hakk fi’l-Fikhi’l-İslâmî* (Beyrût: Menşûrâtü’l-Halebiyyi’l-Hukûkiyye, 1998), 4: 131; Abdulhamid Mahmûd el-Ba’li, *Davâbitu’l-‘Ukûd* (Kâhira: Mektebetu Vehbe, ts.), 306, 307; ‘Ali Muhyiddin el-Karadâği, *Mebdeu’r-Ridâ fi’l-‘Ukûd* (Beyrût: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2002), 1: 154, 155; İsmet Abdulme-cid Bekr, *Nazariyyetu’l-Akd fi’l-Fikhi’l-İslâmî* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2009), 294; Orhan Çeker, *İslâm Hukukunda Akitler* (İstanbul: A. H. İ. Yayıncılık, 2006), 108.

29 Ahmed Ferrâc el-Huseyn, *el-Milkiyye ve Nazariyyetu’l-Akd* (Beyrût: Menşûrâtü’l-Halebiyyi’l-Hukûkiyye, 2002), 536.

30 Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2003), 2: 370, İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7: 241; Şem-suddin ‘Abdurrahmân b. Muhammed İbn Kudâme, *eş-Şerhu’l-Kebîr alâ Kitâbi’l-Mukni’* (*el-Muğni* ile birlikte) (Kâhira: Dâru’l-Hadis, 2004), 5: 277.

mek ise akdin muhtevasına dair sorumluluğu yerine getirme zorunluluğuna işaret etmektedir.

Tercih ettiğimiz tanımın, Mâlikî mezhebinin erken dönem hukukçularından Sahnûn'un (ö.240/854), Mâlik'ten rivayetle, lüzûm kavramına ilişkin bir kullanımı ile desteklenebileceğini düşünüyoruz. Paranın peşin, malın veresiye teslim edildiği satış sözleşmesi olan selem akdinde müşteri, mal bedelini vekili aracılığıyla ödedikten sonra malın teslim zamanı geldiğinde bizzat kendisi malı teslim almak istese bayiin, malı doğrudan müşteriye teslim etmesi onun için bağlayıcıdır (لزم).³¹ Dikkat edilecek olursa Sahnûn bu meselede, alım-satım akdinin sonuçlarından biri olan malın teslim edilmesi mükellefiyetini yerine getirmekten kaçınan tarafı konu etmekte ve bu mükellefiyetin satıcı için zorunluluk arz ettiğini ifade etmektedir.

2. Bağlayıcılıkla İlişkili Olan Diğer Kavramlar

2.1. Vefa Kavramı

Vefa kelimesi, Arapça (و-ف-ي) kökünden türemiş olup Türkçede “*kişinin verdiği söze sadık kalması, onun gereklerini yerine getirmesi*” anlamında yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.³² İnsan doğası gereği sosyal bir varlıktır. Bu özelliğinin tabii bir sonucu olarak amaçlarına da tek başına ulaşamayacağından insanların kendi aralarında yardımlaşmaları kaçınılmazdır. Bu nedenle insanlar, birbirlerine güvenme ihtiyacı duyar ve kendilerine verilen söze sadık kalınması gerektiğini düşünürler. Dolayısıyla “ahde vefa göstermek” şeklinde ifade edilen ahlaki ilke, insanın en tabii beklentileri arasındadır.

“Ahde vefa” ilkesi İslâm dininde önemli bir yere sahiptir. Kur’ân’da insanlardan, hem Allah’a, hem de birbirlerine verdikleri sözlerin yerine getirilmesi istenmektedir: “*Ey iman edenler! Akitlere vefa gösterin.*” (5. Maide, 1) İslâm hukukçuları bu ayette geçen akit kavramını açıklarken “ahd” kavramına başvurmakta ve ayette kavramın herhangi bir sınırlama olmadan (mutlak) ifade edilmesinden yola çıkarak bunun, insanların kendi aralarında yaptıkları bütün sözleşmeler için geçerli olduğunu söylemektedirler.³³

Bir ahlak kuralı olarak ahde vefa göstermenin sadece İslâm düşüncesinde değil, diğer birçok din ve öğretilerde de ortak bir öge olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü ahde vefa göstermek, aklın gereklerindedir. Ahmed İbrahim Bey’in haklı

31 ‘Abdusselâm Sahnûn b. Sa’îd et-Tenûhî, *el-Mudevvenetu’l-Kubrâ* (Beyrût: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, 2003), 4: 1394.

32 Kelimenin anlamı için bkz: el-Kâdî Neşvân b. Sa’îd el-Hımyerî, *Şemsu’l-‘Ulûm ve Devâu Kelâmi’l-‘Arab mine’l-Kulûm* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1999), 11: 7236; Feyyûmî, *Mısbâh*, 667; Curcânî, *Ta’rifât*, 347.

33 Ebû Câfer İbn Cerîr Muhammed et-Taberî, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2002), 4: 64, 65; Cessâs, *Ahkâm*, 2: 371; Ebû Bekr Muhammed b. ‘Abdillâh İbnu’l-‘Arabî, *Ahkâmu’l-Kur’ân* (Beyrût: el-Mektebetu’l-‘Asriyye, 2003), 2: 7.

olarak dile getirdiği gibi insanların verdikleri sözleri yerine getirmemesi, toplumsal ilişkilerin çözülmesine ve dolayısıyla düzenin bozulmasına yol açmaktadır.³⁴

Akli ve ahlaki zeminde “ahde vefa” olarak ortaya çıkan bu ilkenin hukuki zemini bağlayıcılık kavramıdır. İbn Teymiyye'nin (ö.728/1328) ifadesiyle bağlayıcılık, akde vefa gösterilmesini gerektirmektedir.³⁵ Bu kullanımda görüldüğü üzere iki kavram –vefa ile bağlayıcılık- arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Hatta daha önce ifade ettiğimiz üzere klasik İslâm hukuku eserlerinde lüzûm kavramının “akde vefa göstermenin lüzûmu”³⁶ şeklindeki kullanımı, vefa kavramının “akdin bağlayıcılığı” tamlamasında içkin olarak bulunduğunu göstermektedir.

2.2. Akdin Tamamlanması Hakkındaki Kavramlar

Klasik İslâm hukuku eserlerinde akdin bağlayıcılığı bazen akdin tamamlanması olarak ifade edilmiştir. Örneğin Serahsî (ö.490/1096), muhayyerliğin ortadan kalkması halinde alım-satım akdinin bağlayıcı olduğunu, akdin tamamlandığını ve kesinleştiğini (تقرر) belirtmektedir.³⁷ Yine Hanefî hukukçulardan Necmuddîn en-Nesefî (ö.537/1142), Hz. Ömer'in “*bey', ya safka (مصفاة) ya da muhayyerliktir*” şeklindeki sözünü açıklarken buradaki safka kavramından kastın tam ve bağlayıcı akit, muhayyerlikten kastın ise içinde muhayyerlik barındırmasından ötürü bağlayıcı olmayan akit olduğunu belirtmiştir.³⁸

Akdin bağlayıcılık özelliği kazanmasını, onun tamamlanması olarak ifade eden bu yaklaşım, akdin tamamlanması hakkındaki yegâne açıklama tarzı değildir. Bazı İslâm hukukçuları akdin, akde konu olan malın teslim alınması halinde (قبض) tamamlandığını belirtmiştir. Örneğin Kâsânî (ö.587/1191), “Muhayyerliğin akdin bağlayıcılığına engel olması gibi kabzın yokluğu da akdin tamamlanmasına engel olmaktadır. Çünkü bizatihi bey' akdi ile sabit olan şey, tekit edilmemiş bir mülkiyettir. [Mülkiyetin] tekit edilmesi kabz ile gerçekleşir.” şeklinde yaklaşım sergilemektedir.³⁹

Akdin tamamlanmasının kabz ile gerçekleştiğine dair görüşün daha kuşatıcı olduğu söylenebilir. Zira akde konu olan malın tesliminin gerçekleşmemesi, akdin hukuki sonuçlarının tam anlamıyla meydana gelememesine neden olmaktadır. Hukuki sonuçlarının tamamını meydana getiremeyen akdin tamamlandığını söylemek ise güçtür. Bu bakımdan akdin tamamlanması, bağlayıcılık anlamını ifade etmekten ziyade akde konu olan malın teslim alınmasına delâlet etmektedir.

34 Ahmed İbrâhîm Bek, *el-İltizâmât fi Şer'i'l-İslâmî* (Kâhira: Dâru'l-Ensâr, ts.), 214.

35 Takıyyuddîn Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. 'Abdihalîm İbn Teymiyye el-Harrânî, *Mecmû'atu'l-Fetâvâ* (el-Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2001), 19: 223.

36 Cessâs, *Ahkâm*, 2: 370, İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 7: 241; Şemsuddîn İbn Kudâme, *Şerh*, 5: 277.

37 Serahsî, *Mebûât*, 13: 54, 55.

38 Ebû Hafs Necmuddîn 'Umer b. Muhammed en-Nesefî, *Tilbetu't-Talebe fi'l-İstulâhâtî'l-Fıkhiyye* (Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1999), 266.

39 Kâsânî, *Bedâi*, 7: 283. Akdin kabz ile tamamlanması hakkında ayrıca bkz: Kâsânî, *Bedâi*, 7: 315, 326, 337.

2.3. Akdin Kesinleşmesi Hakkındaki Kavramlar

Arapçada “kesinleşme” anlamına gelen birçok kavram, klasik İslâm hukuku eserlerinde akdin bağlayıcılığını doğrudan ya da dolaylı olarak ifade etmek için kullanılmıştır. Çünkü akdin bağlayıcılık özelliğini kazanması, hukuki sonuçlarının kaçınılmaz olarak yerine getirilmesi bakımından bir kesinlik halini ifade etmektedir. Akdin kesinleşmesi anlamında kullanılan bu kavramlar betât (بتات), cevâz (جواز), kat (قطع), ibrâm (إبرام) ve cezm (جزم) kavramlarıdır.

Betât, sözlükte kesinleşme anlamında kullanılmakta⁴⁰, terim olarak ise “bâtt” (بتات) akit bağlayıcı akit anlamına gelmektedir. Örneğin Mutarrızî (ö.610/1213), Hz. Ömer’in “*bey’ ya safka ya da muhayyerliktir*” şeklindeki sözünü açıklarken safka kavramını “bâtt” kavramı ile açıklamıştır.⁴¹ Muhayyerlik hali akdin bağlayıcı olmamasını ifade ettiğine göre bâtt kavramı ile açıklanan safka kavramı da bağlayıcılık halini belirtmektedir. ‘Alâeddîn es-Semerkandî’nin ifadesiyle bey’ akdi bâtt olduğunda taraflardan hiçbiri, diğerinin rızası olmadan fesih hakkına sahip değildir.⁴² Bâtt kavramının açıklaması olarak kullanılan bu durum, bağlayıcılık niteliğini göstermektedir.

Cevâz kelimesi Arapçada “geçmek” ve “kesmek” anlamlarına gelmektedir.⁴³ Cevâz kavramı, İslâm hukuku eserlerinde aslında akdin bağlayıcı olmaması anlamında yaygınlık kazanmıştır. Ancak erken dönem eserlerde kavramın, bağlayıcı olmak anlamında da kullanıldığını görmekteyiz. Bunun en açık delillerinden biri, İbn Ebî Şeybe’de (ö.235/849) nakledilen İbn Sîrin’e (ö.110/729) ait şu görüştür: “*Kişi, görmeden satın aldığı malın kendisine belirtilen özelliklere sahip olduğunu tespit ettiğinde bu akit câzdir, onda muhayyerlik yoktur.*”⁴⁴ Buradaki cevâz kavramı, akde konu olan malın akit meclisinde bulunmaması durumunda, nitelikleri belirtilerek satışa konu olabileceğini zımnen ifade etmektedir. Nitelikleri belirtilen malın, bahsedilen niteliklere sahip olduğu tespit edildiğinde artık bu akit bağlayıcı olmakta ve görme muhayyerliğinden bahsedilememektedir.

Benzer şekilde başka bir kullanım yine erken dönem İslâm hukukçularından Şurayh (ö.80/699) ve İbrâhîm en-Neha’îden (ö.96/714) nakledilmektedir. Şurayh’a göre satış sözleşmesinin bağlayıcı hale gelmesi için akit meclisinin sona ermesine ihtiyaç yoktur. Taraflar, akitten razı olduklarını gösteren irade beyanlarını (icâb ve kabûl) ifade ettiklerinde akit bağlayıcıdır (جاز عليه).⁴⁵ Bu ifadede dikkat çeken nok-

40 İbn Fâris, *Mucem*, 1: 170; Himyerî, *Şems*, 1: 400; İbn Manzûr, *Lisân*, 1: 307; Feyyûmî, *Mısâbâh*, 35.

41 Ebu’l-Feth Nâsirüddîn el-Mutarrızî, *el-Muğrib fî Tertîbi’l-Mu’rib* (Beyrût: Mektebetu Lübnân en-Nâşirûn, 1999), 154.

42 Semerkandî, *Tuhfe*, 2: 50. Başka örnekler için bkz: Şeybânî, *el-Asl*, 2: 468; Cessâs, *Şerhu Muhtasari’t-Tahâvî*, (Beyrût: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2010), 3: 7; Ebu’l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Kudürî el-Bağdâdî, *el-Mevsû’atu’l-Fıkhîyyetu’l-Mukârane: et-Tecrid* (Kâhira: Dâru’s-Selâm, 2004), 5: 2250.

43 Halîl, *Ayn*, 6: 164; İbn Fâris, *Mucem*, 1: 494; Muhammed b. A’lâ el-Fârûkî et-Tehânevî, *Keşşâfu Istilâhâtî’l-Funûn* (Kâhira: el-Muessesetu’l-Mısrıyyetu’l-Âmme, 1963), 1: 293.

44 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 7: 142.

45 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 7: 637.

ta, cevâz kavramının Arapça على harf-i cerri ile kullanılmasıdır. Çünkü bu harf-i cerr, ilgili bağlamda esasen vücûb ve lüzûm kavramları ile kullanılmaktadır. Hatta Arapçada bu harf-i cerr, zorunluluk anlamını bizzat da ifade etmektedir. Örneğin haccın farziyeti ile ilgili ayette şöyle buyrulmaktadır: “*Yoluna gücü yeten her kimsenin o Beyt’i hacetmesi, insanlar üzerinde (على الناس) Allah’ın bir hakkıdır.*” (3. Âl-i İmran, 97) Dolayısıyla cevâz kavramının, alâ harf-i cerri ile kullanılması zorunluluk anlamına gelen bağlayıcılıkla ilişkisini göstermektedir.

İbrâhîm en-Neha’î de tarafların, akit meclisinden ayrılmalarına gerek olmadan akdin bağlayıcı olduğunu (البيع جائز وان لم يتفرقا) ifade etmektedir.⁴⁶ Tarafların akit meclisinden ayrılmaları, akdin geçerliliği değil bağlayıcılığı ile ilgili bir tartışma olduğundan buradaki cevâz kavramının bağlayıcılık anlamına delâleti çok açıktır.⁴⁷

Cevâz kavramının bağlayıcılıkla ilişkisini göstermek üzere son olarak Mâlik’in bir kullanımını aktarmak istiyoruz. Sahnûn’un naklettiğine göre Mâlik, bir satış sözleşmesinde mal bedelinin daha sonra ödenmek üzere anlaşılması ve bedelin ödenmemesi halinde akdin yok sayılması şartının (nakit muhayyerliği) bulunması durumunda bu şartın geçersiz ve sözleşmenin bağlayıcı olduğunu iki ayrı yerde ve iki ayrı cümlede şöyle ifade etmektedir: “*Tarafların öne sürdükleri şart geçersiz, fakat bey’ akdi bağlayıcıdır (لازم).*”⁴⁸, “*Şart geçersiz, fakat bey’ akdi bağlayıcıdır (يجوز البيع).*”⁴⁹ Dikkat edileceği üzere iki cümle arasındaki tek fark, birinde lüzûm, diğesinde cevâz kavramının kullanılmış olmasıdır. Mefhum ve maksat aynı olduğuna göre bu iki kavramın delâleti de aynıdır.

Kesmek ve kesinleşmek anlamlarına gelen kat⁵⁰, ibrâm⁵¹ ve cezm⁵² kavramları da bağlayıcılık anlamında kullanılmaktadır.⁵³ Görüldüğü üzere kesinleşme anlamına gelen bu kavramlar, aslında bağlayıcılığın ne zaman gerçekleştiği sorusuna cevap gibidir. Akit kesinleştiğinde, özünde barındırdığı bağlayıcılık mefhumu açığa çıkmaktadır. Böyle bir akdin, gereğinin yerine getirilmeyerek ihlal edilmesi aynı zamanda hakların ihlaline yol açmaktadır. Hukukun, hak ve sorumlulukların dengesi olduğu düşünüldüğünde hakların ihlal edildiği her yerde sorumlulukların

46 İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, 7: 637.

47 Benzer görüşün yine cevâz kavramı ile ifade edildiği diğer yerler için bkz: Sañânî, *Musannef*, 8: 52; Taberî, *İhtilâfu’l-Fukahâ* (Beyrût: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, ts.), 57. Cevâz kavramının bağlayıcılık anlamında kullanıldığı başka örnekler için ise bkz: İshâk b. Mansûr el-Kevsec, *Mesâilü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhaveyh* (Riyâd: Dâru’l-Hicra, 2004), 2: 28; Tahâvî, *eş-Şurâtü’s-Sağîr* (Bağdâd: Matbaatu’l-Ânî, 1974), 1: 192.

48 Sahnûn, *Mudevvene*, 4: 1479.

49 Sahnûn, *Mudevvene*, 4: 1481.

50 İbn Fâris, *Mucem*, 5: 101.

51 İbn Fâris, *Mucem*, 1: 231.

52 İbn Fâris, *Mucem*, 1: 454.

53 Kat’ın bağlayıcılık anlamı için bkz: Sañânî, *Musannef*, 8: 51. İbrâm için bkz: Cessâs, *Ahkâm*, 2: 222, 223; Serahsî, *Mebûsât*, 13: 58, 59; İbnu’l-‘Arabî, *Ahkâm*, 1: 428. Cezm için bkz: Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi’ li Ahkâmi’l-Kur’ân* (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsi’l-‘Arabî, 2002), 5: 110.

da ihmal edildiğini söylemek mümkündür. Bağlayıcılık da tam olarak, sorumlulukların ihmal edilmeyerek yerine getirilmesidir.

Sonuç

Bağlayıcılık, akdin hukuki sonuçlarından birisidir. İslâm hukukunda akdin hukuki sonuçları, “akdin hükmü” olarak ifade edilmektedir. Her akit türünün kendine özel hukuki sonuçları bulunmakla birlikte bir akdin bağlayıcı olup olmaması onun genel hükmüdür. Örneğin alım-satım akdinin özel hükmü mülkiyetin intikali; genel hükmü ise bağlayıcı bir akit olmasıdır. Bağlayıcılığın akdin hükmü olduğu birçok İslâm hukukçusu tarafından açıkça ifade edilmektedir.⁵⁴ Biz bu noktada Kâsânî'nin bağlayıcılık için yaptığı bir kavramsallaştırmaya dikkat çekmek istiyoruz. Kâsânî, akitler söz konusu olduğunda “sıfat” kavramını bağlayıcılık anlamında kullanmaktadır.⁵⁵ Bu kavramsallaştırma oldukça kuşatıcı görünmektedir, çünkü bir şeyin sıfatı ile kendisi arasında, zatı bakımından öncelik-sonralık ilişkisi bulunmaktadır. Zat (akit) olmadan sıfatın (bağlayıcılık) gerçekleşmesi mümkün olmayacağından bağlayıcılık, akdin hukuki sonucu olmaktadır.

Akit ve bağlayıcılık arasındaki ilişkiyi başka bir perspektiften ele alacak olursak, Sadru'l-İslâm el-Pezdevî (ö.493/1100) hukuki sonuçlarını zorunlu olarak meydana getirmeleri bakımından akitleri illet kavramına örnek göstermektedir.⁵⁶ Buna göre illetin, gerekli şartları taşıdığında sonucunu zorunlu olarak meydana getirmesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda akit ve akdin hukuki sonucu olan bağlayıcılık arasında zorunlu bir ilişki bulunmaktadır.

Kaynakça

- ‘Âmir, Huseyn. *el-Kuvvetu'l-Mulzime li'l-'Akd*. Kâhira: Matbaatu Mısır, 1949.
- ‘Âmir, Muhammed Seyyid Ahmed. *el-Kulliyâtü'lletî Yerci'u ileyhâ Hukmu'l-'Akd fi'l-Fıkhi'l-İslâmî*. İskenderiye: Mektebetu'l-Vefâi'l-Kânûniyye, 2012.
- Ahmed İbrâhîm Bek. *el-İltizâmât fiş-Şer'i'l-İslâmî*. Kâhira: Dâru'l-Ensâr, ts.
- Ataay, AYTEKİN. *Borçlar Hukukunun Genel Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1981.
- Ba'li, Abdulhamîd Mahmûd. *Davâbitu'l-'Ukûd*. Kâhira: Mektebetu Vehbe, ts.
- Bâcî, Ebu'l-Velid Suleymân b. Halef. *el-Muntekâ Şerhu Muvattai Mâlik*. 10 cilt. Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-'Arabî, 2005.

54 Ebu'l-Velid Suleymân b. Halef el-Bâcî, *el-Muntekâ Şerhu Muvattai Mâlik* (Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-'Arabî, 2005), 7: 158; Muvaffakuddîn 'Abdullah b. Ahmed İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Kâhira: Dâru'l-Hadis, 2004), 5: 327; Kemâleddîn Muhammed b. Mûsâ ed-Demîrî, *en-Necmu'l-Vehhâc fi Şerhi'l-Minhâc* (Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2004), 4: 8; Kemâleddîn Muhammed b. 'Abdilvâhid İbnu'l-Humâm es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidâye* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003), 6: 276; Zeynuddîn b. İbrâhîm İbn Nuceym el-Misrî, *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzîd-Dekâik* (Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), 5: 438; Âyetullah es-Seyyid 'Alî et-Tabatabâi, *Riyâdu'l-Mesâil fi Beyâni'l-Ahkâm bi'd-Delâil* (Beyrût: Dâru'l-Hâdî, 1992), 5: 58.

55 Kâsânî, *Bedâi*, 6: 36, 87, 530; 7: 283.

56 Sadru'l-İslâm Ebu'l-Yusr Muhammed b. Muhammed el-Bezdevî, *Kitâb fihî Ma'rifetu'l-Huceciş-Şer'iyye* (Kâhira: el-Ma'hedu'l-İlmiyyi'l-Ferânsî li'l-Âsârîş-Şarkıyye, 2003), 48.

- Bekr, İsmet Abdulmecid. *Nazariyyetu'l-'Akd fi'l-Fıkhı'l-İslâmî*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.
- Berki, Ali Himmet. *Açıklamalı Mecelle (Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye)*. İstanbul: Hikmet Yayınları, 1978.
- Bezdevî, Fahrü'l-İslâm Ebu'l-'Usr 'Alî b. Muhammed. *Kenzu'l-Vusûl ilâ Marifeti'l-Usûl*. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2014.
- Bezdevî, Sadru'l-İslâm Ebu'l-Yusr Muhammed b. Muhammed. *Kitâb fıhi Ma'rifetu'l-Huceciş-Şer'iyye*. Kâhira: el-Ma'hedu'l-İlmiyyi'l-Feransî li'l-Âsârîş-Şarkıyye, 2003.
- Buhârî, 'Alâuddîn 'Abdulazîz b. Ahmed. *Keşfu'l-Esrâr an Usûli Fahri'l-İslâm el-Bezdevî*. 4 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il. *el-Câmiu's-Sahih (el-Kutubu's-Sitte içinde)*. Riyâd: Dâru's-Selâm, 2000.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî. *Ahkâmu'l-Kur'an*. 3 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî. *el-Fusûl fi'l-Usûl*. 4 cilt. Kuveyt: Vezâratu'l-Evkâf veş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1994, I-IV.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî. *Muhtasaru İhtilâfi'l-'Ulemâ*. 5 cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2007.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. 'Alî er-Râzî. *Şerhu Muhtasari't-Tahâvî*. 8 cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Curcânî, Seyyid Şerif 'Alî b. Muhammed. *Kitâbu't-Ta'rifât*. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 2003.
- Çeker, Orhan. *İslâm Hukukunda Akitler*. İstanbul: A. H. İ. Yayıncılık, 2006.
- Debûsî, Ebû Zeyd 'Ubeydullâh b. 'Umer. *Takvimu'l-Edille fi Usûli'l-Fıkh*. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2006.
- Demîrî, Kemâleddîn Muhammed b. Mûsâ. *en-Necmu'l-Vehhâc fi Şerhi'l-Minhâc*. 10 cilt. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 2004.
- Ebu'l-Huseyn el-Basrî, Muhammed b. 'Alî. *Kitâbu'l-Mu'temed fi Usûli'l-Fıkh*. 2 cilt. Dimeşk: el-Ma'hedu'l-İlmiyyi'l-Feransîli'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, 1964.
- Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed el-Mukrî. *el-Mısbâhu'l-Munîr fi Ğaribiş-Şerhi'l-Kebîr li'r-Râfi'î*. Kâhira: Dâru'l-Me'ârif, 1977.
- Hacı Reşîd Paşa. *Rûhu'l-Mecelle*. 8 cilt. İstanbul: Dâru'l-Hilâfeti'l-'Aliyye, 1327.
- Halîl, Ebû 'Abdirrahmân b. Ahmed el-Firâheydî. *Kitâbu'l-'Ayn*. 8 cilt. Beyrût: Muessessetu'l-'Alemî li'l-Matbû'ât, 1988.
- Hattâb, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Muhammed. *Tahrîru'l-Kelâm fi Mesâili'l-İltizâm*. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1984.
- Himyerî, el-Kâdi Neşvân b. Sa'id. *Şemsu'l-'Ulûm ve Devâu Kelâmî'l-'Arab mine'l-Kulûm*. 12 cilt. Dimeşk: Dâru'l-Fıkr, 1999.
- Huseyn, Ahmed Ferrâc. *el-Milkiyye ve Nazariyyetu'l-'Akd*. Beyrût: Menşûrâtu'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 2002.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr 'Abdullah b. Muhammed. *Kitâbu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*. 16 cilt. Riyâd: Mektebetu'r-Ruşd Nâşirûn, 2004.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed Zekerıyyâ. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luĝa*. 6 cilt. Dimeşk: İttihâdu'l-Kettâbi'l-Arab, 2002.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelûsî. *el-İhkâm fi Usûli'l-Ahkâm*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Alî b. Ahmed el-Endelûsî. *el-Muhallâ bi'l-Âsâr*. 12 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.

- İbn İmâm el-Kâmilîyye, Kemâleddîn Muhammed b. Muhammed. *Şerhu'l-Varakât fî Usûli'l-Fikh*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2011.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn 'Abdullâh b. Ahmed. *el-Muğni*. 16 cilt. Kâhira: Dâru'l-Hadis, 2004.
- İbn Kudâme, Şemsuddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed. *eş-Şerhu'l-Kebîr alâ Kitâbi'l-Mukni'* (*el-Muğni* ile birlikte). 16 cilt. Kâhira: Dâru'l-Hadis, 2004.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukerrem. *Lisânu'l-'Arab*. 18 cilt. Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-'Arabî, ts.
- İbn Nuceym, Zeynuddîn b. İbrâhîm el-Mısırî. *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzî'd-Dekâik*. 9 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Teymiyye, Takıyyuddîn Ebu'l-'Abbâs Ahmed b. 'Abdilhalîm el-Harrânî. *Mecmû'atu'l-Fetâvâ*. 20 cilt. el-Mansûra: Dâru'l-Vefâ, 2001.
- İbnu'l-'Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. 'Abdillâh. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. 4 cilt. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2003.
- İbnu'l-Hâcib, Cemâluddîn Ebû 'Amr 'Usmân b. 'Umer. *Muhtasarı Muntehe's-Sûli ve'l-Emel fî İlmeyi'l-Usûli ve'l-Cedel*. 2 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2006.
- İbnu'l-Humâm, Kemâleddîn Muhammed b. 'Abdilvâhid es-Sivâsî. *Fethu'l-Kadîr ale'l-Hidâye*. 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- İbnu's-Sâ'âtî, Muzafferuddîn Ahmed b. 'Alî el-Bağdâdî. *Nihâyetu'l-Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2004.
- Kâdî Ebû Yâ'lâ, Muhammed b. el-Huseyn el-Ferrâ. *el-'Udde fî Usûli'l-Fikh*. 4 cilt. Riyâd: yy, 1993.
- Karadâğî, 'Alî Muhyiddîn. *Mebdeu'r-Ridâ fî'l-'Ukûd*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2002.
- Kâsânî, 'Alâuddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd. *Bedâi'us-Sanâi' fî Tertibiş-Şerâi'*. 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2003.
- Kevsec, İshâk b. Mansûr. *Mesâilu'l-İmâm Ahmed b. Hanbel ve İshâk b. Râhaveyh*. 2 cilt. Riyâd: Dâru'l-Hicra, 2004.
- Konevî, Kâsım. *Enîsu'l-Fukahâ fî Ta'rîfi'l-Elfâzi'l-Mutedâvile beyne'l-Fukahâ*. Cidde: Dâru'l-Vefâ, 1987.
- Kudûrî, Ebu'l-Huseyn Ahmed b. Muhammed el-Bağdâdî. *el-Mevsû'atu'l-Fikhiyyetu'l-Mukârane: et-Tecrid*. 12 cilt. Kâhira: Dâru's-Selâm, 2004.
- Kurtubî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*. 10 cilt. Beyrût: Dâru İhyâit-Turâsî'l-'Arabî, 2002.
- Küçük Ali Haydar, Hâce Emin Efendizâde. *Duraru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*. 4 cilt. İstanbul: Matbaa-i Ebu'z-Ziyâ, 1330.
- Mâlik, Ebû 'Abdillâh b. Enes. *el-Muvatta'*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1999.
- Mâverdî, Ebu'l-Hasen 'Alî b. Muhammed. *el-Hâvi'l-Kebîr Şerhu Muhtasari'l-Muzenî*. 19 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1999.
- Muslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc en-Neysâbüri. *el-Câmiu's-Sahîh (el-Kutubu's-Sitte içinde)*. Riyâd: Dâru's-Selâm, 2000.
- Mutarrazî, Ebu'l-Feth Nâsıruddîn. *el-Muğrib fî Tertibi'l-Mu'rib*. Beyrût: Mektebetu Lübnân en-Nâşirûn, 1999.
- Nesefî, Ebû Hafs Necmuddîn 'Umer b. Muhammed. *Tilbetu't-Talebe fî'l-İstilhâti'l-Fikhiyye*. Beyrût: Dâru'n-Nefâis, 1999.
- Sahnûn, 'Abdusselâm b. Sa'îd et-Tenûhî. *el-Mudevvenetu'l-Kubrâ*. 6 cilt. Beyrût: el-Mektebetu'l-'Asriyye, 2003.

- Sanâni, Ebû Bekr 'Abdurrezzâk b. Hemmâm. *el-Musannef*. 11 cilt. Beyrût: el-Meclisu'l-İlmî, 1972.
- Semerkindî, 'Alâuddîn Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Tuhfetu'l-Fukahâ*. 3 cilt. Kâhira: Mektebetu Dâri't-Turâs, 1998.
- Senhûrî, 'Abdurrezzâk Ahmed. *Mesâdiru'l-Hakk fi'l-Fikhi'l-İslâmî*. 2 cilt. Beyrût: Menşûrâtu'l-Halebiyyi'l-Hukûkiyye, 1998.
- Senhûrî, 'Abdurrezzâk Ahmed. *Nazariyyetu'l-'Akd*. 2 cilt. Beyrût: Menşûrâtu'l-Halebiyyeti'l-Hukûkiyye, 1998.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Kitâbu'l-Mebsût*. 30 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- Serahsî, Şemsu'l-Eimme Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed. *Temhidu'l-Fusûl fi'l-Usûl*. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2005.
- Subkî, Tâcuddîn 'Abdulvehhâb b. 'Alî. *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.
- Şevkânî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. 'Alî. *İrşâdu'l-Fuhûl ilâ Tahkiki'l-Hakk min İlmi'l-Usûl*. Dimeşk: Dâru İbn Kesîr, 2003.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasen. *el-Asl*. 12 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2012.
- Tabatabâi, Âyetullâh es-Seyyid 'Alî. *Riyâdu'l-Mesâil fi Beyâni'l-Ahkâm bi'd-Delâil*. 10 cilt. Beyrût: Dâru'l-Hâdî, 1992.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed. *Câmiu'l-Beyân an Têvîli Âyi'l-Kur'ân*. 15 cilt. Beyrût: Dâru İbn Hazm, 2002.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr Muhammed. *İhtilâfu'l-Fukahâ*. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *el-Muhtasar*. Kâhira: Matbaatu Dâri'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1370.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed. *eş-Şurûtu's-Sağîr*. 2 cilt. Bağdâd: Matbaatu'l-Âni, 1974.
- Teftâzânî, Sa'duddîn Mes'ûd b. 'Umer. *Şerhu't-Telvîh ale't-Tavdîh*. 2 cilt. Beyrût: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.
- Tehânevî, Muhammed b. A'lâ el-Fârûkî. *Keşşâfu Istilâhâti'l-Funûn*. 3 cilt. Kâhira: el-Muesesetu'l-Mısıriyyetu'l-Âmme, 1963.
- Tunçomağ, Kenan. *Borçlar Hukuku*. 2 cilt. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1972.
- Vankulu, Mehmed Efendi. *Vankulu Lüğati*. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2014.
- Zerkâ, Mustafa Ahmed. *el-Medhalu'l-Fikhiyyu'l-Âmm*. 2 cilt. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 2004.